

ФРАНКОВА УТОПІЯ ДОСКОНАЛОГО "ГРОМАДІВСТВА"

Модус людських візій громадсько-буттєвого ідеалу — це гармонія, порядок, краса, достаток, досконалість. Антиципація рафінованого ідеального суспільства здобула в літературі значне квантитативне втілення з різним дискурсивним ракурсом: "золотий вік", безкласовий комунізм, утопійні міста, держави, острови, материки. Деміурги утопій (Т.Мор, Т.Кампанелла, Ф.Бекон та ін.) вважали, що основний чинник, який зможе модифікувати світ на гармонійно ідилічний, це справедливий соціальний розподіл, і намагалися одягти в плоть ідею всезагальної рівності. Вони наполегливо доводили, що основою процвітання ідеального суспільства має бути беззастережна однотайність. В "Утопії" Т.Мора все зводиться до універсального нівелювання, повністю ідентифікується суспільний спосіб життя: всі однаково працюють, займаються наукою, відпочивають, усі рівні в своїх потребах, у способі життя, мисленні й навіть у зовнішності — громадяни носять однаковий одяг. Утопісти сумарно ідентичні в своєму постулаті, що корінь усіх бід міститься в існуванні особистої власності. Тому одним із перших актів на шляху створення досконалого суспільства є її ліквідація, що стане підґрунтям для "зрівнялівки" й однотипності. Вони вважали індивідуалізм великим злом, яке зіпсувало природу людини.

Ліквідація особистої власності, за логікою утопістів, — запорука справедливого урядування суспільства, завдяки чому зникне гноблення й експлуатація людей. Невипадково проблеми знищення класової структури суспільства, експлуатації малозабезпечених так хвилювали Т.Мора. Категорії "держава", "класи", "власність" — ось зачароване коло, в якому пульсує його філософський розум. Така тенденційна спрямованість "Утопії" проклала шлях цілому авангардному ряду утопійних проєктів ("Місто Сонця" Т.Кампанелли, "Інший світ, або Держави та імперії Місяця" Сірано де Бержерака, "Історія севарамбів" Д.Вераса й ін.). Приватна власність у цих апріорних утопійних державах зведена до мінімуму, а те, без чого не може обійтися людина у власному побуті, розподіляється порівну. В країнах ідеального устрою настільки все тотожне, що нерідко автори, змалювавши одне місто, вказують на аналогічність інших, візуально закріплюючи за ними однакову константну онтологічну субстанцію. Наприклад, Т.Мор пише: "мова, звичаї, установи і закони в них (містах. — Г.С.) цілком однакові"¹. Зображення таких міст-держав стало традицією в утопійній літературі.

Утопісти оспівували міцний колектив і підпорядковану йому особистість. Окрема людина — частинка великого цілого: скеровується ним, рухається в тому ж напрямку, невід'ємна від нього. Така домінанта лягла в основу філософської концепції утопійних ілюзій. Частина і цілісність, єдине й множинне, колективне й особисте — ці антагоністичні реалії утопісти прагнули примирити. Даний еkleктичний субстрат і сформував філософську сутність утопійних ілюзій.

В утопіях конститутивну роль відіграє культ маси. Громада, республіка, держава — масові конгломерати, які об'єднують людей і є нарацією взірцевої спільноти. Найбільшої ваги утопісти надають громадам — з 2–3-х тисяч людей,

¹ Кампанелла Т. Місто Сонця // Мор Т. Утопія. Кампанелла Т. Місто Сонця. — К., 1988. — С. 78. Посилаючись далі на це видання, зазначаємо в тексті сторінку.

чи 400–500 або навіть 40–50-ти чоловік (у всіх авторів ці цифри різні), – які й становлять єдине консолідоване суспільство, що забезпечує існування всіх своїх індивідів і водночас функціонує як цілісний організм завдяки їх інтеграції. Для утопістів “громада” – це ідеальний соціальний лад, в якому всі рівні, де індивідуальне поглинається загальним. Часто такі об’єднання людей у громади з вождем на чолі – людиною чесною й гідною – автори називають сім’ями.

В українській літературі таку алюзійну утопійну громаду запропонував Іван Франко в історичній повісті “Захар Беркут” (1882). Проект ідеального устрою життя автор втілює в образі громади Карпатської Русі XIII ст. Як взірець бездоганного суспільного упорядкування письменник представляє мальовничу Тухольщину, що розташована між Угорщиною й Підгір’ям і вирізняється з-поміж інших верховинських і загірських громад не лише добрим побутом, а й вільним громадським ладом. Досконалість Тухольщини адекватна утопійним уявленням: достаток в їжі, помірний клімат, родюча земля, багаті ліси, високі врожаї; людям живеться весело, радісно, щасливо завдяки громадській системі, яка міцна й гуманна. “Порядки ті святі, але не для того, що давні, що батьками нашими уладжені, тільки для того, що свободні, що не в’яжуть нікого доброго в добрім діланню, а в’яжуть лиш злого, що хотів би шкодити громаді”².

Ідентичні думки І.Франко висловлює і в філософській статті “Мислі о еволюції в історії людськості” (1881): “Без свободи нема ні рівності, ні братерства; без рівності нема свободи; без братерства, дружності – рівність і свобода на нінащо не здадуться” (45, 135). Рівність як гарант свободи була і для утопістів основною запорукою щасливого життя.

З давніх-давен люди прагнули дійти до “золотого віку”. У статті І.Франко вказує, що вислів Овідія “Aurea prima sata est aetas” (“Перший вік був золотим” (лат.) – *Ред.*) довгий час був конститутивною живою вірою мільйонів людей і твердим ортодоксальним переконанням багатьох мислителів і вчених. Письменник висміює “золотий вік”, створений грецькою й римською міфологією, коли “мед капав з дубів, ріки текли чистим молоком, а люди жили жолудею та корінцями” (45, 80). Ці ідилічні описи І.Франко називає казками. А свій дискурс майбутнього ґрунтує на добре виваженій і вивченій історичній еволюції, основою якої є боротьба за існування.

У “Мислях о еволюції в історії людськості” митець-філософ репрезентує майбутній, прийдешній лад, в “Захарі Беркуті” – реліктовий. Якщо в статті він вказує апріорні шляхи досягнення ідеального устрою, то в повісті оприявнює боротьбу за досконалий, налагоджений віками лад. Спільне підґрунтя цих суспільств – громадівство. Основою “наукової теорії громадівства”, на думку І.Франка, є економічна рівність, без якої, вважає письменник, не може бути правдивої свободи й братерства.

Субстанційними чинниками суспільної досконалості в “науковій теорії громадівства” є необмежена свобода слова, навчання, способу життя, сусідівання й переходу з громади в громаду. Правда, Франко усвідомлює, що майбутній устрій не може гарантувати особисту волю людини, її незалежність від обов’язків перед громадою. Найважливіша функція громадян – брати участь у спільній праці: “Хто не працює враз із громадою, той не член громади, значить і жити не може в громаді громадським добром” (45, 138).

² Франко І. Збір. творів: У 50-ти т. – К., 1978. – Т. 16. – С. 50. Далі том і сторінку зазначаємо в тексті.

Держави в уявленнях утопістів (Платона, Т.Мора, Т.Кампанелли, Ф.Бекона) не були об'єднаннями універсального характеру, їх утопійні устрої були витвором окремих локалізованих суспільств. І.Франко також дотримується цих утопійних переконань. На його думку, громада може існувати у ворожому докільлі, а також серед громад іншого характеру й способу суспільного життя. Тому і передбачає, що громаді доведеться воювати з зовнішніми ворогами, входити в зв'язки з іншими громадами для спільної праці, для обміну витворів чи з просвітницькими інтересами.

У "Захарі Беркуті" тухольці вступили у вільний союз із сусідніми підгірськими громадами: "...вони обов'язані нам, а ми їм — доносити якнайшвидше всякі вісті, важні для громадського життя" (16, 57). Але цьому ідеально сформованому суспільству загрожує боротьба з ворогами — монгольською ордою Чингісхана. Завдяки мудрості Захара Беркута — вмілого керманіча — воно здобуває перемогу (на передній план виступає тема особи-лідера). Проблема "я" — "ми" вирішується в утопійному дискурсі: "я" поглинається масою, але особистість-вождь підноситься над нею.

Уявлення утопістів про ідеал знайшли своє втілення в образі вождя. Утопісти (як і філософ-індивідуаліст Фрідріх Ніцше, що створив теорію елітарності окремих особистостей, яких назвав "надлюдьми") дотримуються думки, що соціальними процесами керує надособистість. Образ ідеальної особи в них пріоритетний, хоча колективні засади відіграють субстанційну роль у вдосконаленні життя суспільства. Деміурги утопій ніколи не допускали повного знищення влади. Вони вірили в мудрих, справедливих керманічів. Генезис досконалих держав завжди детермінований, — їх засновує якийсь ідеальний муж, що знайшов цю землю, випадково на неї натрапивши, і поступово завдяки своїй мудрості створив державу, сформував її закони й порядки.

Такого героя-організатора, героя-вождя Е.Баталов називає "героєм-рятівником", "який визволяє людей від панування сил зла й веде у світ гармонії"³. Наприклад, у Дені Вераса — це Севаріас, у Етьєна Кабе — Ікар, у Бургаза Скіннера — психолог-біхевіорист Фрезер. "Герой-рятівник" стає засновником досконалого ладу, формує нову суспільну генерацію. Нерідко його іменем називають створену ним державу. Зокрема, в романі Т.Мора ідеальне суспільство організував Утоп, і країна так і називається — Утопія.

Основоположник утопійного ідеального ладу — це звеличений, зідеалізований образ. Зовнішній вигляд такого "рятівника" утопістів здебільшого не цікавить, вони змальовують його абстрактно. Правда, йому приписуються найкращі людські характеристики: він розумний, хоробрий, винахідливий, справедливий, незламний духом, фізично сильний і має глибокі наукові знання, йому обов'язково притаманні чудові моральні якості. Надприродними властивостями цей суверен не володіє — все в межах розумного, — казкових подвигів він не звершує, але вміє робити те, що недосяжне для звичайної людини.

У повісті І.Франка "Захар Беркут" однойменний персонаж сприймається як такий герой — засновник нового життя: "... Захар Беркут був правдивим образом тих давніх патріархів, батьків і провідників цілого народу, про яких говорять нам тисячолітні пісні та перекази" (16, 39). Невипадково автор свій твір назвав іменем улюбленого зідеалізованого персонажа. Захар відбуд три

³ Баталов Э.Я. В мире утопии: Пять диалогов об утопии, утопическом сознании и утопических экспериментах. — М., 1989. — С. 89.

роки науки в старця Акинтія в скитському монастирі й повернувся “новим чоловіком” з гарячим бажанням віддати все своє життя заснуванню й зміцненню добрих громадських порядків на своїй рідній землі. Оповідь фіксує сталий період досконало сформованого існування громади Тухольщини. І понад дев’яностолітній засновник-вождь оцінює плоди своєї діяльності: “Мов одна душа, стояла тухольська громада дружно в праці і вживанні, в radoцax і в горі. Громада була для себе і суддею, і впорядчиком у всьому. Громадське поле, громадські ліси не потребували сторожа — громада сама, вся і завсїгди, бачно берегла своє добро. Бідних не було в громаді; земля достачала пожитку для всіх, а громадські шпихліри та стодоли стояли завсїгди отвором для потребуючих” (16, 41–42).

В утопіях головний законодавець не тільки вихователь, організатор, а й володар, що диктує свої закони, тримає в послуху маси, дисциплінує їх. Захар Беркут у повісті І.Франка пієтетний авторитет, який мудро керує, спрямовує, справедливо розподіляє, але не владарює. Максим Беркут пояснює Тугару Вовку: “Ні, власті у нас над громадою не має ніхто: громада має власть сама, а більше ніхто, боярине. Але мій батько досвідний чоловік і радо служить громаді. Як він говорить на раді громадській, так не зуміє ніхто в цілій верховині. Громада слухає батькової ради, — але власті батько мій не має ніякої і не жадає її” (16, 27). Так автор обґрунтовує суть адорації ідеального героя.

Повторюваність досконалого образу вождя в усіх утопіях і в “Захарі Беркуті” свідчить про своєрідний стійкий ідеал людини-взірця в соціальній свідомості, яка відповідає загальним ціннісним критеріям, виробленим людством для визначення найвищої досконалості.

Суттєву роль в утопіях і антиутопіях відіграє символіка світил — це архетипи сонця й місяця. Вони входять навіть у назви держав — у Т.Кампанелли “Місто Сонця”, у Сірано де Бержерака “Інший світ, або Держави та імперії Місяця”. Оновлення світу в утопістів асоціюється зі світлом, яке розсіює морок. Звідси й метафоричний образ сонця як символу оновлення світу, тепла, світла, життєвої сили, енергії. Тому найчастіше персонажі утопій поклоняються сонцю, вважають його божеством, джерелом життя на оновленій ними землі.

Мотив сонця стає метафоричним імперативом утопії Т.Кампанелли. Солярії (жителі міста Сонця) вважають, що воно розливає живлющі сили й дарує різноманітні блага, тому “... й вітар у них побудований на зразок Сонця, а священники їхні звеличують бога в Сонці і в зорях, які здаються їм його вітарами, а небо — його храмом. Звертаються до прихильних ангелів як до посередників, що населяють зорі — їхні живі оселі. Вірять, що бог виявив свою безмежну велич і передусім у небі і в Сонці, яке є його відображенням і неперевершеним творінням” (174).

В “Історії севарамбів” Дені Вераса сонце осмислюється як божество майбутнього. Жителі цієї утопічної ідеальної держави севарамби “не тільки визнають Сонце своїм королем, але поклоняються йому як богу й вірять у те, що воно є джерелом усіх благ, якими вони володіють”, “душею всесвіту, що все оживляє, без якої ніщо не може існувати”. А головний правитель держави має звання верховного жерця Сонця.

У романі наводиться самобутня пієтетна молитва Севаріаса до Сонця, яка чітко означає місце й роль цього божества в житті севарамбів: “Живильне

джерело світла й життя, прекрасне світило, блиску якого нема рівного, наші слабкі очі не можуть винести твоїх божественних поглядів. Ми не бачимо нічого більш славного й більш гідного поклоніння, ніж ти, коли звертаємо свої погляди на ті прекрасні предмети, які спостерігаємо навколо себе завдяки тобі єдиному...”⁴.

Лейтмотив сонця набуває традиційного утопійного осмислення і в “Захарі Беркуті” І.Франка. Найстарші люди тухольської громади присвячували свої молитви Дажбогові-Сонцю — “найвищому творцеві життя”, образ якого втілений у викутій золотовінчаній півкулі, що має сакральне значення. У відповідальні моменти життя вони покладають на нього свої надії й сподівання.

Захар Беркут також звертається до сонця — живого божества — зі щирою молитвою в час монгольського нашествия: “Сонце, великий, преясний володарю світу! Відвічний опікуне всіх добрих і чистих душею! Зглянься на нас! Бач, ми нападени диким ворогом, що понищив наші хати, зруйнував наш край, порізав тисячі нашого народу. В твоїм імені стали ми з ним до смертельного бою і твоїм світлом кленемось, що не уступимо до останньої хвилі, до посліднього віддиху нашого. Помози нам у тім страшнім бою! Дай нам твердість, і вмілість, і згоду! Дай нам не злякатися їх многоти і вірити в свою силу! Дай нам дружністю, і згодою, і розумом побідити нищителів! Сонце, я поклоняюсь тобі, як діди наші тобі поклонялися, і молюсь до тебе всім серцем: дай нам побідити!” (16, 131).

Сакральній молитві Захара Беркута І.Франко надав глибокого драматизму. Безмежна любов до своєї землі й свого народу виражена в рівному, уповільненому темпі звертань-благань. Молитва рясніє окличними конструкціями, що створюють ефект магичності заклинання, в якому сплітаються воєдино поклоніння, обоження, скарги, клятви, обіцянки, відчай, благання, прохання, слізні умовляння, переконання не тільки головного героя, а й цілої нації. Як і в класичних утопіях, сонце у творі І.Франка ототожнюється з усім найдорожчим, найблагішим, наймилішим, найріднішим.

Утопісти вважають сонце іманентною субстанцією ідеального життя, окультною силою, яка дає достаток, матеріальний добробут. В утопіях цей зовнішній життєдайний імпульс, божественний надземний фундатор усього прекрасного становить обов’язковий архетипний атрибут сюжетної нарації.

Крім того, як переконливо доводить, посилаючись на англійського історика Бенджамена Фаррингтона, англійський літературознавець А.Л.Мортон, “...сонце, що дає своє світло й тепло всім однаково”, в уяві людей стало уособленням справедливості⁵. Тому, мріючи про справедливий устрій суспільства, утопісти й використовували образ сонця, обґрунтовуючи мотив виникнення і процвітання держав достатку й соціальної справедливості. Сонце в утопіях стає об’єктом культового поклоніння. Воно трактується і як символічний знак світла, революційного горіння, прогресивного устремління. Суспільство, що має такий культ, визнається освяченим, береженим і міцним. Таке божество — своєрідний компас життя, життєдайний зачаток. Солідарний з утопістами в рецепції архетипу сонця й Іван Франко.

Світ завжди розвивався за певними об’єктивними законами. В утопістів є два підходи щодо розуміння закономірності історичного руху. Одні автори

⁴ Верас Д. История севарамбов // Утопический роман XVI–XVII веков. – М., 1971. – С. 443, 415–416.

⁵ Мортон А.А. Английская утопия. – М., 1956. – С. 26.

стверджують, що люди ідеальних суспільств беруть до уваги найкраще в історичному розвитку людства й реалізують у своєму бутті. Історія подається ними не як безперервний процес розвитку, а як стадія підготовки до виникнення й зміцнення їх ідеального способу життя. В таких творах історія ніби припиняє свій рух. Другий шлях — повне ігнорування історії. Деміурги сприймають її як субстанцію, що виходить за межі буття. Ці автори не враховують соціальних закономірностей, нехтують еволюційними законами, вважаючи, що можна створити ідеальне суспільство лише на основі бажання. Футурологи не беруть до уваги історичної спадковості, в них немає перехідного періоду між старим світом та ідеальним новим устроєм. Новий лад виникає на порожньому місці, де не було ніякої цивілізації, життя; удосконалене визріває з небуття.

Цю хибну позицію утопійної антиісторичності прагнув нівелювати І.Франко. У “Мислях о еволюції в історії людськості” обґрунтування своєї теорії досягнення ідеального устрою він виводить, на відміну від утопістів, з історичного огляду. Письменник аналізує основні етапи розвитку суспільства, починаючи від первісного ладу й закінчуючи капіталістичним. Він глибоко обґрунтовує своє розуміння й бачення всесвітньої історії, студіює генезу різних громадських спільнот: “Сучасна наука відкриває в нашій житті останки не тільки середньовічних, але й безмірно давніших, первісних діб історичних. Але ми бачили також немало розростаючихся зародків нового віку в нашій житті. Запевно, що не тільки цікава, але і безмірно важна річ зібрати ті зароди в одну цілість, відгадати з них напрям майбутнього розвитку і виробити собі бодай в приближенні вірний образ майбутньої суспільності” (45, 134).

І.Франко вказує на релятивність історичної науки. Історик завжди є сином конкретного часу, свого народу, локалізований інтересами країни, стоїть на певних світоглядних позиціях, які впливають на трактування історичних фактів, на концепцію філогенезу.

Франкова мрія досконалості зумовлена обставинами реальності. Митець переконаний, що тільки той ідеал може здійснитися, який виробився з історичного розвитку. Платон у своїй “Державі” запропонував довершений проект суспільного ладу, але філософу не вдалося нікого схилити до втілення ідеальної моделі в життя через її надмірну абстрактність. Те ж саме можна сказати і про “Утопію” Т.Мора, “Місто Сонця” Т.Кампанелли. Ці автори накреслили схеми абстрактних досконалих держав, суспільств, але й донині вони не втілені в життя. Книжки цих письменників про майбутнє захоплюють читача, але їх ідеали є нездійсненними й недосяжними, тоді як Франкова утопія конкретніша, вона шукає корелят в історичній дійсності. І.Франко акцентує увагу на тому, що ідеал робітників — це “вивід з дотеперішніх історичних даних, вивід, котрий мусить ввійти в життя, чи ми будем за ним, чи проти нього, чи він нам приємний, чи прикрий” (45, 135). Історично обґрунтовуючи свою мрію досягнення суспільної досконалості, автор-філософ зазирає у майбутнє, кидаючи виклик сучасності. Необхідно наголосити, що основою утопійних ідеалів Платона, Мора, Кампанелли, як і ідеалу Франка, є невдоволення реальною дійсністю.

Захоплюючись платонівським утопійним ідеалом громадського ладу, І.Франко разом з тим розуміє його химерність і закликає будувати бездоганне суспільство, не покладаючись на фантастичні, ірреальні мрії, а опираючись на хід історії, людський розвиток, “почуття і зрозуміння потреб народних” (45, 135), і

прискорювати цей прихід досконалого майбутнього, втілюючи його в розумній формі, без насильницьких і кривавих потрясінь. Тобто, як і всі утопісти, митець вважає, що ідеальний устрій виникне не насильницьким шляхом, а природним, і спричиниться це спонтанно, само по собі. Заперечуючи надмірні фантазії утопістів, Франко сам стає на шлях утопії, правда, змальовуючи ідеальне суспільство в більш поміркованих, виражених, не занадто абстрактних обрисах.

Образ прийдешнього суспільства в нього визріває з “наукової теорії громадівства”. Основою такої доктрини, на думку Франка, є економічна рівність, без якої не може бути правдивої свободи і братерства. Структура майбутнього ладу буде досконала тоді, коли капітал, усі знаряддя праці перейдуть у суспільну власність. Усе буде в громадському вжитку, що стане запорукою знищення нерівності й задоволення всіх потреб громадівців, які себе так називатимуть, оскільки основним положенням свого життя проголосили громадську спільність, яка ґрунтуватиметься не тільки на одностайних економічних стосунках, а й охопить родинні, громадські, державні відносини.

Як і всі утопісти, І.Франко повністю покладає виховання дітей не на сім'ю, а на громаду. Молоде покоління формуватиметься однаково ідентичним і всезагально спрямованим єдиними моральними й ідеологічними принципами. У царині праці кожен член такого суспільства розвиватиме свої вроджені здібності, і тоді він зможе принести більше користі громаді.

Характерно, що згодом антиутопісти зроблять деструктивний перегляд теорії ідентифікації і на цьому ґрунті будуватимуть свою доктрину. Знищення власної свободи людини для них стане каменем зіткнення з утопістами, викликатиме найбільший опір і обурення.

Народності, допускає І.Франко, які не належать до досконалого громадянства, мають повне право розвиватися й жити самостійно, без верховодства іншої громади чи нації. А при бажанні можуть об'єднуватися й налагоджувати міжнародні обміни, зв'язки. Наука й освіта, що розвиватимуться кожною громадою, стануть здобутком усієї людськості. Письменник вважає, що за такого суспільного устрою зникне влада як така: “Там держави в нинішнім розумінні не буде, бо над народом не буде управи згори, але сам народ здолу (т.є. від громад) управляє сам собою, працює сам на себе, сам образується і сам обороняється” (45, 139).

В уяві утопістів прийдешнє суспільство, досягнувши найвищої якості, стабілізується й ніби застигне в константній квалітативності. Історичний час стане нескінченним у своїй сталості — це основна ознака утопій. Згодом антиутопісти будуть заперечувати таку теорію трактування історії як дегенераційну, оскільки суспільство в своїй застійності виродиться. В обґрунтуванні майбуття І. Франко також виступить проти утопій досконалої стагнації: “Історія ніколи не стане і не може стати повною, скінченою, такою, про котру можна би сказати: се будинок готовий, ні одної цеглинка в нім не хибує... Історія назавсїгди останеться таким будинком, котрий кожде нове покоління в більшій або меншій часті перебудовує і пересипає відповідно до власних потреб, до власних поглядів” (45, 77).

У запропонованому Франком суспільному ладі “люди перестануть бути панамі і слугами, а стануть тільки людьми” (45, 139). Таке правдиве братерство І.Франко називає федерацією, в якій настане злагода. Родинні стосунки базуватимуться на особистій любові й прихильності. Спільне життя

чоловіка і жінки оновиться й стане не тягарем, а шляхетним союзом близьких духом, з однаковими інтересами людей. Письменник вірить, що коли навіть зникне кохання, що єднає подружжя, сімейне життя триватиме, оскільки члени родини вільні від економічного гноблення.

Суспільство, сформоване на засадах економічної рівності, тісної дружби, спільної праці, буде взірцево прекрасним, досконало стабільним. Такий ідеал дивовижного майбутнього І.Франко вимріяв для робочого люду й свято вірив, що вказаний ним напрямок “показує пряму і широку дорогу в сучасній чимраз дужчаючій боротьбі суспільній, що ідеал майбутнього, понятій оскільки можна досконало і науково, мусить стати тим високим стягом, около котрого згромадяться сили робітницькі до великого бою” (45, 134).

Таким чином, І.Франко мріяв про найдосконалішу робочу спілку, в якій щастя, добробут, громадський спокій, стабільність, рівність стануть запорукою життя. Він намагався обґрунтувати свій проект безхмарного суспільного устрою, але його ідеал завдяки цьому не став менш утопійним. І.Франко суттєво й оригінально доповнив ряд світових утопістів, започаткувавши на Україні філософсько-утопійну повість.

Роздумуючи над “Захаром Беркутом”, Т.Гундорова в книжці “Франко – не Каменяр” зауважує: “За задумом, повість повинна була бути утопічною (“ідеальною”) за формою і реальною за змістом. Громадське життя Карпатської Русі 13-го століття письменник осмислював в перспективі соціалістично-федералістських ідеалів”⁶. Запропоновану Франком “теорію громадівства” в “Мислях о еволюції в історії людськості” можна з певністю також назвати “соціалістичною” утопією. Вона включає доктрини й концепції, орієнтовані на “соціалістичний” ідеал і поділяє всі найголовніші помилки європейських утопій, шкідливість яких згодом викриватиме жанр антиутопії, виважено й обґрунтовано демонструючи страшні результати впровадження в життя цих хибних доктрин. Але антиутопісти, повністю перекреслюючи утопійні ідеали, самі стануть на шлях химерності, а Франкова мрія про досконале “громадівство” пробуджуватиме уми не одного покоління нащадків великого генія.

Отже, І.Франко, прагнучи до універсальності свого мистецького світу, ввібрав у нього всі віяння своєї доби. І у вимогах до сучасного йому літературного процесу, і у вимогах до власної творчості він прагнув до якісного оновлення змістоформи нашого письменства у всій її повноті. Новаторство Франка надзвичайно широке, глибинне, і ця теза, ясна річ, не викликає жодних заперечень.

м. Дрогобич Львівської обл.

⁶ Гундорова Т. Франко – не Каменяр. – Мельбурн, 1996. – С. 57.

